

IT i domstolsprocessen

Redovisning av ett seminarium

Det IT-rättsliga observatoriets rapport 52/2002

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord _____	4
Avsnitt 1 - Den tekniska utvecklingen _____	5
Rikspolisstyrelsen - Ulf Santesson _____	5
Åklagarväsendet - Gunnar Andersson _____	11
Advokatsidan - Leif Gustafsson _____	18
Domstolsverket - Birgitta Holmgren, Björn Larsson, Karin Nacke _____	21
Avsnitt 2 - Processrätten och IT _____	27
Allmänt om teknik i rättssalen och i processen _____	27
Förundersökningen och dess funktion i processen _____	28
Frågor om sakframställning och bevisning _____	30
Balansen i processen _____	30
Frågor om offentlighet och personuppgiftsskydd _____	31
Viktiga frågor för fortsättningen _____	33
Bilaga A – Promemoria med frågor för seminariets avdelning 2 _____	36
Bilaga B – Några rättsfall som kan ge belysning för diskussionen vid seminariet _____	41

Förord

Bakgrund

Det är tydligt att rättsväsendet har ett stort behov av att nu snabbt ta till sig ny och väl avpassad teknik. Detta behov av avancerad IT kan gälla allt från beslutsstöd, administrativt stöd, statistikfunktioner, elektronisk kommunikation och arkivering till presentationstekniken med video- och audiostödet i rättssalen. Tekniken skapar förutsättningar för högre kvalitet i rättsväsendets verksamhet. Även nya och rationellare arbetsformer kommer att utarbetas genom användning av ny teknik.

Viktigt och svårt att bedöma är vilken betydelse teknikskiftet kan komma att få för den framtida processen. Särskilt i fråga om brottmålsprocessen med den föregående förundersökningen är det en ansvarsfull uppgift att följa utvecklingen och att stödja en rättssäker och effektiv utveckling. Samtidigt gäller det att identifiera och hålla emot avarter som skulle kunna leda utvecklingen i fel riktning.

I IT-kommissionens IT-rättsliga observatorium har under en tid temat "IT i domstolarna" diskuterats mot denna bakgrund. Tanken att hålla ett seminarium på detta tema har därvid vuxit fram i en dialog med företrädare för domstolar och Domstolsverket, Rikspolisstyrelsen, Riksåklagaren, Ekobrottsmyndigheten och Sveriges advokatsamfund.

Seminariets uppläggning

Seminarieret bestod av två olika avsnitt.

- Det första - praktiskt inriktat på IT i domstolsprocess och förundersökning i brottmål.
- Det andra - det juridiska perspektivet med fokus på brottmålsprocessen med föregående förundersökning.

Deltagarna

I seminariet deltog personer med erfarenheter från området och intresse för frågorna, verksamma som domare, poliser, åklagare och advokater. Vidare hade inbjudits företrädare för de juridiska fakulteterna.

För observatoriet

Peter Seipel
ordförande

Avsnitt 1 - Den tekniska utvecklingen

Seminariet inleddes med en genomgång av nuläget och den planerade utvecklingen i fråga om IT. Vidare presenterades utvecklingen av ett nytt verksamhetsstöd för domstolsväsendet, VERA, och arbete med ny teknik i rättsalar. Kommunikationsformerna inom domstolsväsendet samt med myndigheter och parter togs upp. Även polisens och åklagarnas nya former av IT-stöd vid förundersökning och för presentation i brottmålsprocessen behandlades. Försvarperspektivet belystes, liksom förhållandena för övriga aktörer samt för offentlighet och media. Genomgången handlade om dagsläget och om att ange tendenser och utvecklingsstrategier

Rikspolisstyrelsen - Ulf Santesson

Inledning

Polisen har många arbetsuppgifter i rättsväsendet. Huvuduppgifterna är att förebygga och förhindra brott och ordningsstörningar, och om brott och ordningsstörningar har inträffat begränsa deras skadeverkningar, utreda vad som hänt och vem som står bakom.

Polisens arbete är oftast det första som sker i rättsprocessen. Under denna process eller arbete samverkar och samarbetar polisen med andra aktörer i rättskedjan, främst åklagarna. Eftersom polisens arbete de flesta gånger ligger till grund för det fortsatta arbetet i kedjan är det en viktig och grannliga uppgift för polisen att arbetet präglas av hög kvalitet och effektivitet.

Eftersom detta seminarium skall diskutera IT i domstolsprocessen kommer jag att avgränsa min inledning till polisens brottsutredande arbete, även om det finns mycket intressant att diskutera även kring polisens andra arbetsuppgifter.

Polisens brottsutredningsverksamhet omfattar flera olika arbetsmoment. Verksamheten inbegriper de olika faserna av en förundersökning men också vad vi kallar för kriminalunderrättelseverksamhet i dess syfte att stödja polisens arbete med att utreda, avslöja och uppdaga brott.

Om vi i det här sammanhanget begränsar oss till förundersökningen, består den av – förutom att ta upp brottsanmälan – brottsspaning, kriminalteknisk undersökning och brottsutredning.

I det här sammanhanget är det framförallt två frågor som är intressanta att diskutera från polisiära utgångspunkter. Dessa är

- ❖ insamling av information,
- ❖ användande av information

Insamling av information

I den brottsutredande verksamheten företar polisen en mängd olika åtgärder i syfte att samla in information som behövs för en utredning. Inhämtande av information är det grundläggande och en förutsättning för polisens brottsutredande arbete. I viss utsträckning används tekniska hjälpmedel för att inhämta information (teknisk avlyssning, teknisk observation, teknisk spårning). Men framförallt inhämtas information på ett mera klassiskt sätt (iakttagelser, utsagor, studier), där teknik på ett eller annat sätt används (förhör skrivs in i datorer, DNA, m.m.).

Polisens arbetsmetoder för inhämtning av information är till stor del oreglerad. I de fall polisen måste använda tvångsåtgärder för att inhämta information finns givetvis regler i rättegångsbalken (beslag, husrannsakan, kroppsvisitation, kroppsbesiktning, teleavlyssning etc.). Det kan t.o.m. vara så att polisen i en del fall är hänvisad till att tillämpa beslagsreglerna även i situationer då man egentligen inte borde behöva använda tvångsmedel.

Polisen legitimerar sin rätt att inhämta information genom de allmänna bestämmelserna i polislagen, genom att inte överträda bestämmelser i strafflagarna och genom bestämmelserna i personuppgiftslagen och polisdatalagen.

En särskild fråga som inställer sig är om beslag är en korrekt åtgärd för att inhämta information. Beslagsreglerna syftar ju till att ta något mer konkret i beslag. Information är något abstrakt och inget hindrar att polisen läser eller kopierar information. Frågan är intressant i dagens IT-samhälle där den mesta informationen finns lagrad i digital form.

Bör det regleras vilken information polisen får hämta in och på vilket sätt det får ske? Och i vilka fall bör polisen få använda tvång för att inhämta information? Och i avsaknad av en rättslig reglering, vad betyder samtycke till inhämtning av information? Dessa frågor skulle jag gärna vilja diskutera i dag.

Användning av information

En annan fråga är polisens användande av information. Utgångspunkten är att all information som polisen har inhämtat får användas fritt, oavsett vilken metod polisen har använt för att skaffa fram uppgifterna. Jag bortser nu från de inskränkningar som finns i det internationella samarbetet och i framförallt sekretesslagen. Särskilda bestämmelser om förbud för polisen att utnyttja viss integritetskänslig information eller information som inhämtats på visst sätt anses inte stå i överensstämmelse med svensk rättstradition.

Det kunde vara intressant att här diskutera om information bör få användas fritt i vilket syfte som helst. Jag tänker mig två typer av information som företer likheter men också skillnader, nämligen

- ❖ s.k. överskottsinformation
- ❖ information som är känslig ur integritets- och anonymitetssynpunkt.

Avslutning

Avslutningsvis vill jag säga några ord om IT och dess användning i polisens arbete med att bekämpa brott.

Polisen – precis som alla ni andra – har krav på sig att bli effektivare. Fler brott skall klaras upp, brottsutredningarna skall gå snabbare etc. Det är då självklart att vi försöker utveckla och förbättra verksamheten. Vi söker efter nya arbetsmetoder eller så försöker vi på olika sätt förbättra dem vi redan har. Genom den oerhört snabba utvecklingen av informationstekniken ser vi många gånger att lösningar på våra problem är att införa något IT-stöd i verksamheten. Med hjälp av IT kan vi

- ❖ öka kvaliteten i arbetet genom att rationalisera och automatisera ärendehantering eller flödet i processen,
- ❖ öka snabbheten i informationsutbytet mellan enheter och myndigheter,
- ❖ göra information lätt tillgänglig och åtkomlig för olika syften i polisarbetet.

Dilemmat är – som jag ser det - att tekniken utvecklas snabbare än vi förmår ändra eller förändra i vår verksamhet (det sätt vi arbetar på), och än snabbare än lagstiftaren hinner med att skapa rättsliga befogenheter eller införa begränsningar i vårt arbete. Jag har försökt belysa det sist nämnda när jag talade om att inhämtning av information i princip är oreglerad, men där möjligheterna att inhämta information avsevärt förbättrats genom teknikutvecklingen i allmänhet och IT-utvecklingen i synnerhet.

När det gäller vår informationsinhämtning och vår användning av information i rättsprocessen är avvägningen mellan

- ❖ skyddet av den personliga integriteten
- ❖ effektiviteten
- ❖ tekniken (begränsningar, möjligheter, kostnader m.m.)
- ❖ säkerheten – informationen skall vara riktig och skyddas av vitalt intresse i vår rättsordning.

Något att fundera på

- ❖ Hur skall vi hantera denna avvägning?
- ❖ Hinner vi det?

Bild 1

Viktiga strategier inom polisens IT-arbete

- Människa <-> Teknik - Polismannens möte med tekniken
- Verksamhet <-> Teknik - Vilken information skall vi hantera? Hur utbyter vi information?

Bild 2

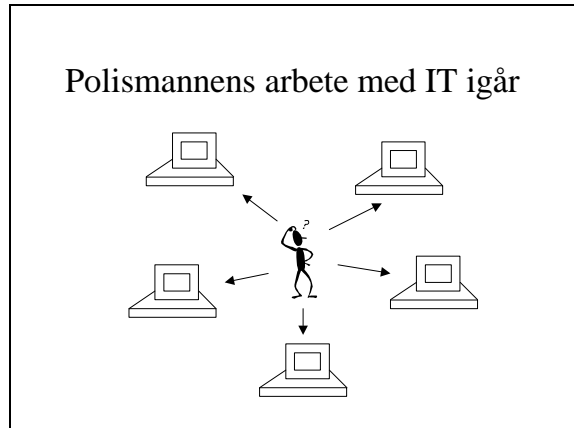

Bild 3

Problem

- Vilken information finns?
- Vad förväntas jag göra i en viss situation?
- Vad får jag göra?
- Många olika system - olika gränssnitt - komplicerat
- Integration och sammanställning av polismannen själv.
- Exempel på problem: Vid stopp av bil. Hur ofta kontrollerar vi om någon av personerna är efterlysta?

Bild 4

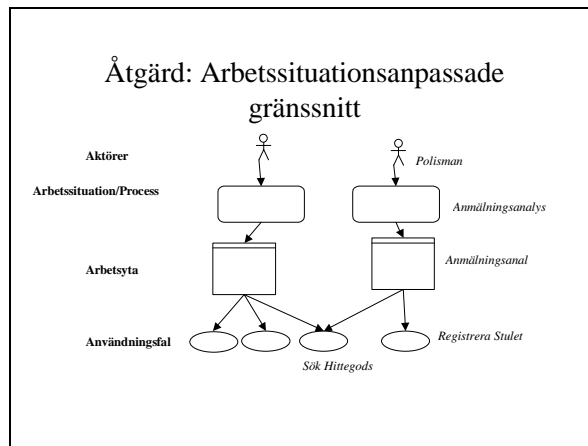

Bild 5

Arbetsytan anpassad efter:

- Användarkategori och kunskapsnivå
  - Polisman
  - Allmänhet
- Arbetsituation
  - Stopp av bil
  - Tillståndsärende
  - Daktring
  - Anmälningsupptagning
- Arbetsplats
  - Kontor
  - Bil
  - Mobil

Bild 6

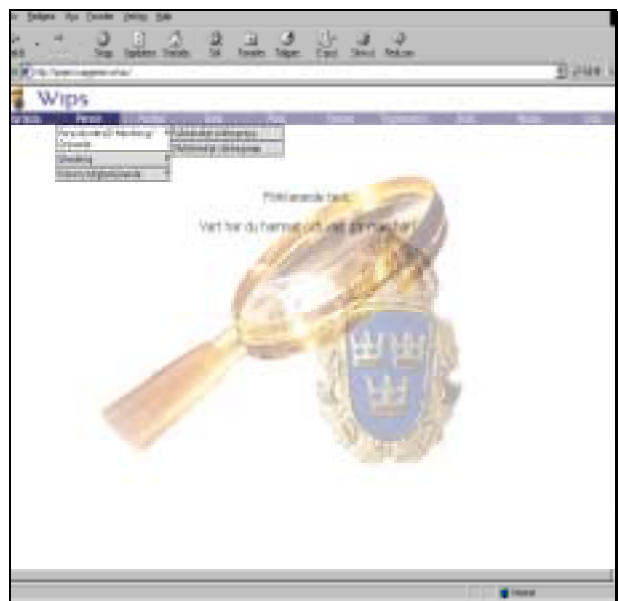

Bild 7

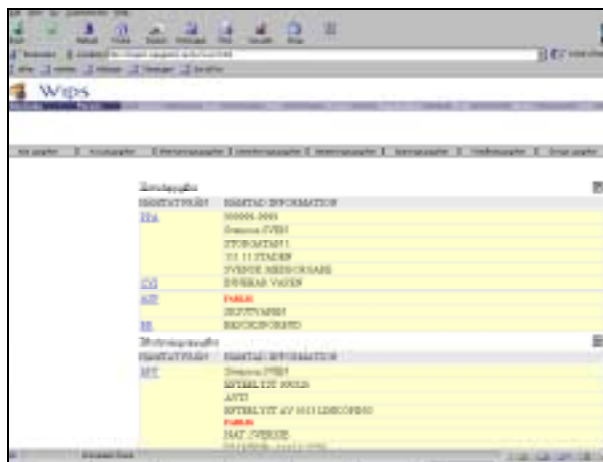

Bild 8

Informationsflöde - Problembild

- Spårbarhet i rättsprocessen?
- Vad är ett brott (informationsmässigt)?
- Hur beskrivs det?
- Vilken information ingår/behövs?

Bild 9

Konsekvenser

- Dubbelregistrering
- Sämre kvalitet
- Brister i statistik
- Samma gärning hanteras olika
- ...

Bild 10

Strategi

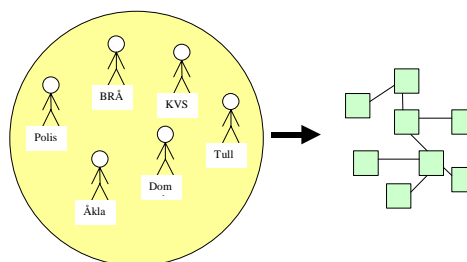

Bild 11

Strategi

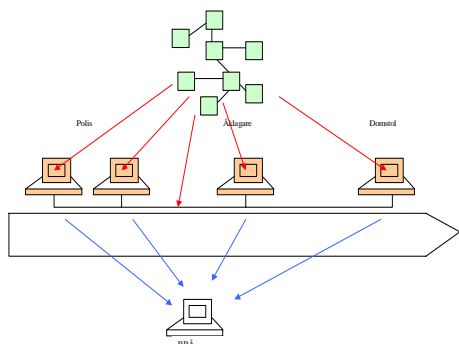

Bild 12

Logisk vy för kommunikationen

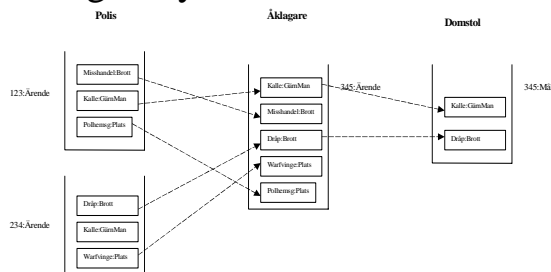
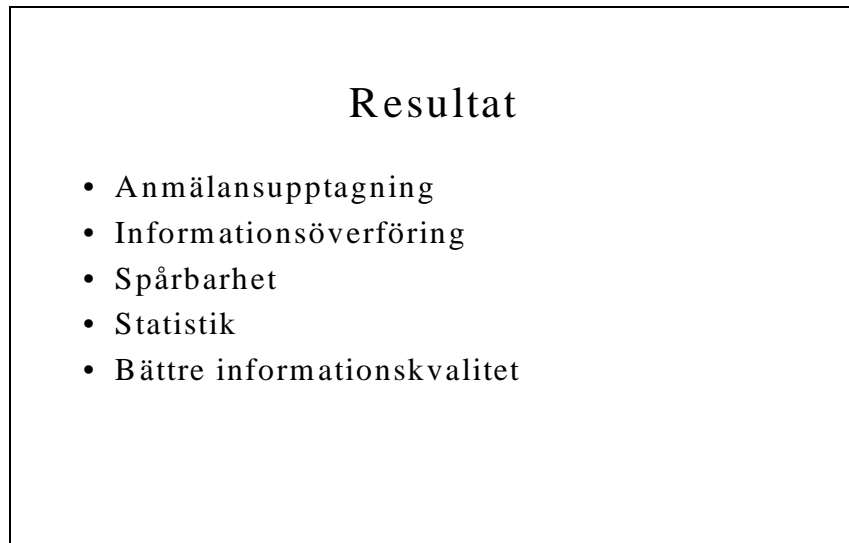

Bild 13

Åklagarväsendet - Gunnar Andersson

Förundersökning, beslutsprocess och processen i domstol ger ramen för åklagarväsendets diskussion om ny teknik.

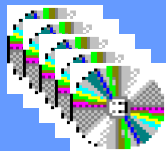

IT har införts relativt sent. Det man eftersträvar är att utveckla digitala akter både med hänsyn till mindre utrymmesbehov och till ökad säkerhet. Bland annat kan material läggas ned på CD och enkelt tas med t.ex. för arbete i hemmet.

Förundersökningen

Strävan efter mer effektiv förundersökning kräver:

Ärendeakter och förundersökningsmaterialet i digitaliserad form.

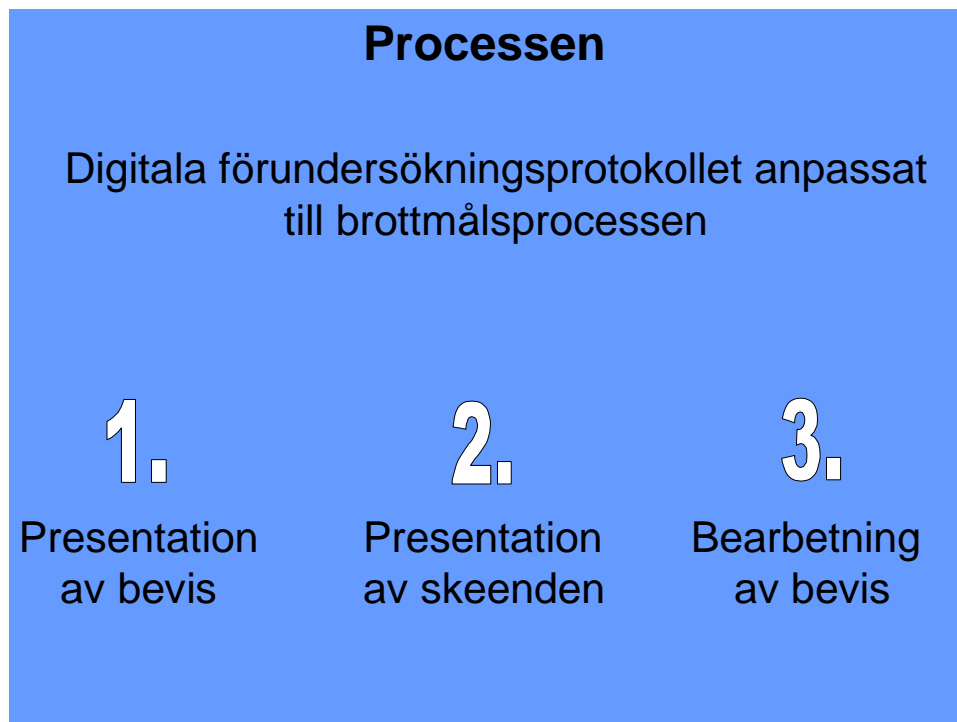
En CD-skiva motsvarar cirka 450 st.
A 4 pärmar med ett sidantal om cirka
300.

Ärendehanteringssystemet heter "Brådis" och innehåller bl.a. automatiserade funktioner. Svårigheterna ligger idag i datafångsten, där man inte har några praktiska lösningar.

Svårigheter finns även när det gäller olika inblandade myndigheters praxis och synsätt.

Ytterligare ett problem ligger i klyftor mellan de personer som behärskar tekniken och de som inte gör det.

Processen omfattar tre olika användningsområden

1. Presentation av bevis (objekt)

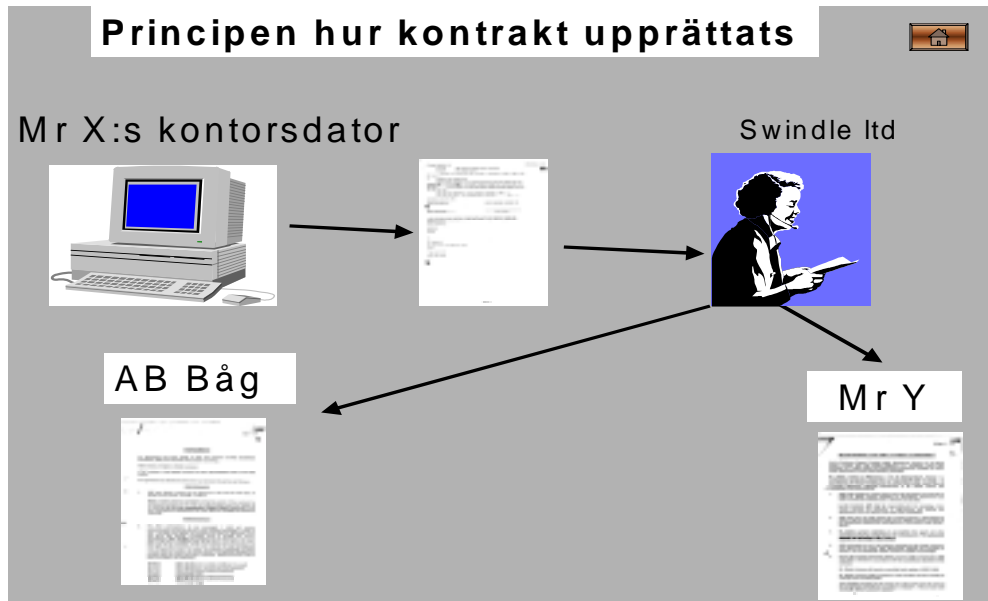
Det går t.ex. att skapa en enkel åtkomst till inskannade dokument som kan visas i rättssalen. Ett exempel finns nedan på presentation av förundersökningen i form av ett PowerPoint-dokument som har inbyggda länkar till respektive dokument i förundersökningen. Dessa dokument har skannats in och kan därvid göras omedelbart tillgängliga för alla i salen.

Kontrakt		Tidsaxel		Skriftlig bevisning			
Allmän bevisning				Fup 4 s. 1114-1119 Promotiomin agr. ABS - VFHC 1-3-96			
P. 1 - fup 4 s. 1107 - 1110	P. 2 - fup 3 s. 819	P. 2 - fup 3 s. 916	P. 9 - fup 9 s.3063-3066	AB p. 1 - 20 s. 1			
P. 2 - fup 3 s. 702 - 703	P. 2 - fup 3 s. 835	P. 2 - fup 3 s. 918-919	P. 10 - fup 4 s.1058-1059	AB p.21 -39 Åp 1 p.1 -20 TS p. 1 - 4			
P. 2 - fup 3 s. 705 - 708	P. 2 - fup 3 s. 856-858	P. 2 - fup 3 s. 924	P. 11 - fup 4 s.1050-1057	Åp 1 TS p. 5 -6 Åp 2 - åp 3			
P. 2 - fup 3 s. 721	P. 2 - fup 3 s. 862-864	P. 3 - fup 3 s. 929	P. 12 - fup 4 s.1065-1069	Åp5 p. 1 -16 Åp6 p.1 - 4			
P. 2 - fup 3 s. 722-723	P. 2 - fup 3 s. 865	P. 3 - fup 3 s. 937-938	P. 13 - fup 4 s.1070-1071	Sid 5 Reg.bevis HMAB			
P. 2 - fup 3 s. 756-763	P. 2 - fup 3 s. 881-882	P. 4 - fup 3 s. 983	P. 14 - fup 4 s.1072-1073				
P. 2 - fup 3 s. 772-773	P. 2 - fup 3 s. 894-895	P. 5 - fup 3 s. 963-964	P. 15 - fup 10 s.3252-3253				
P. 2 - fup 3 s. 774	P. 2 - fup 3 s. 905	P. 5 - fup 3 s. 991-993	P. 16 - fup 4 s.1107-1110				
P. 2 - fup 3 s. 777	P. 2 - fup 3 s. 907	P. 6 - fup 8 s.2276	P. 17 - fup 10 s.3224-3233				
P. 2 - fup 3 s. 786-788	P. 2 - fup 3 s. 908	P. 7 - fup 9 s.2868	P. 18 - fup 10 s.3385-3387				
P. 2 - fup 3 s. 810-812	P. 2 - fup 3 s. 910	P. 8 - fup 9 s.3062A	P. 19 - fup 10 s.3240				
P. 2 - fup 3 s. 814-817	P. 2 - fup 3 s. 911-912	P. 9 - fup 8 s.2499-2502	P. 20 - fup 10 s.3241	1			

Förundersökningsmaterial
 Fax till: Xxxx
 Ang: Xxxx

 Bäste ....

 .....

2. Presentation av skeenden

Vidare kan tekniken användas för att åskådliggöra processer (skeenden). Nedan visas ett exempel på gången vid upprättandet av ett kontrakt. Skeendet kan därvid presenteras steg för steg.

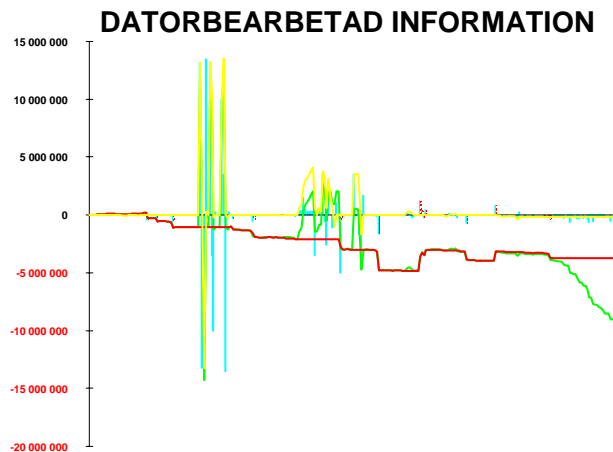

3. Bearbetning av bevis

Möjligheten till bearbetning av bevis har stor aktualitet vid ekonomiska brott, vilket nedanstående två bilder återger. I målet om Sparbanken Väst hanterades material elektroniskt på ett sätt som inte skulle ha varit möjligt manuellt. Data i kontoutdrag överfördes till data för Excel och presentation i form av kurvor.

DATORFÅNGAT

Dat	Bol.	Överföring	Ut/in	Verifikat id.	Kv.	Överf. bel.	överföring					
910603	40	-210		-210 TINGSRÄTT								
910603	66	-1 726	-1 726	AUTOGIRO								
910603	78	2 285	2 285	AUTOGIRO								
910603	145	32 634	32 634	AUTOGIRO								
910603	145	17 547	17 547	AUTOGIRO								
910603	145	8 265	8 265	AUTOGIRO								
910603	145	5 097	5 097	AUTOGIRO								
910603	145	196	196	FÖRVALTNINGSGRUPPEN								
910604	78	525	525	AUTOGIRO								
910604	145	40 405	40 405	AUTOGIRO								
910604	145	11 325	11 325	AUTOGIRO								
910604	145	3 308	3 308	AUTOGIRO								
910604	145	1 061	1 061	AUTOGIRO								
910604	145	-15 079	-15 079	PG BG	CM							
910604	145	-19 795	-19 795	PG BG	CM							
910604	180	-2 588	-2 588	REGION GÖTEBORG								
910605	145	-9 168				-9 168	JANWAD AB 2592-4					
910605	145	-16 543				-16 543	JANWAD AB 2592-4					
910605	145	-22 606				-22 606	JANWAD AB 2592-4					
910605	78	9 168				9 168	SKOGSMED I MALMÖ 2959-5					
910605	78	22 606				22 606	SKOGSMED I MALMÖ 2960-3					
910605	78	16 543				16 543	SKOGSMED I MALMÖ 2960-3					
910605	78	27 850	27 850	JANWAD AB PVXL								

I USA har exempelvis vittnesmål hanterats på ett sådant sätt, t.ex. för att visa att ett visst vittnesmål inte kan vara rimligt med hänsyn till ett visst händelseförlopp.

Bearbetningar av bevis kan dock innebära vissa bekymmer. En fråga som aktualiseras är hur man vet att bearbetningen är rättvisande och kontrollerbar. Det är ett allvarligt problem som kommer att bli allt mer vanligt. Det kan handla om alla möjliga presentationer via kalkylblad, video etc. Frågetecknen gäller flera led både datafångsten och bearbetningen av de data som fångats.

DATORBEARBETAD INFORMATION - FELKÄLLOR

En summering:

Förundersökningen i digitaliserad form innebär:

Att allt material kan redovisas i förundersökningsprotokollet

Att bevisningen är lätt tillgänglig och överskådlig för samtliga i rättssalen närvarande

Att betydande tidsvinster kan göras i samband med inläsning, sakframställan, vittnesförhör etc.

Att höga krav måste ställas på materialets autenticitet och aktörernas förståelse för tekniken

Andra problem avser hur försvaret skall kunna ta del av det digitala materialet:

- ❖ Finns det utrustning?
- ❖ Finns det kunnande?
- ❖ Finns det pengar?

Advokatsidan - Leif Gustafsson

Med min egen bristande kompetens på området är jag i själva verket en mycket passande representant för kåren. Detta är ett problem som i förlängningen kan innebära stora risker för rättssäkerheten.

Det handlar om balansen i systemet – "equity of arms". Det skall finnas två parter med så långt det är möjligt samma resurser att driva och bevisa en ståndpunkt. Frågan blir vilka risker och vilka möjligheter som följer med den nya tekniken?

Jag vill beröra detta med avseende på två huvudområden – förundersökningen och huvudförhandlingen

- Förundersökningen

I praktiken är försvaret i ett betydande – och av lagstiftaren åsyftat – underläge. Försvaret måste acceptera den brist på insyn som föranleds av utredningsintresset. Däremot kan självfallet inte accepteras en brist på insyn på grund av den teknik som används i utredningen. Utredningen måste alltid bedrivas så att den i vart fall i efterhand kan bli föremål för en kontroll från försvarets sida, t.ex. att delgivning av misstanke skett i rätt skede, att det varit befogat av utredningsskäl att inte i visst skede redovisa viss utredning eller att det varit rätt att avstå från viss utredning. Viktigast kanske att underlaget för dragna slutsatser kan kontrolleras.

Den misstänkte måste alltid få del av det material som ligger till grund för åtalsprövningen och även få använda det på det sätt som är nödvändigt för att förbereda och utföra sitt försvar – jag tänker på frågeställningen om eventuella inskränkningar i rätten att använda t.ex. redovisade videoförhör med hänsyn till förhörpersonernas integritet.

I seminarie-PM:an berörs ökade möjligheter till färsk dokumentation med hjälp av IT, t.ex. videoförhör på en brottsplats. Att detta inte kan eller bör betraktas som processmaterial är självklart. Det är viktigt att skilja mellan förundersökning och processmaterial. Om en sådan upptagning gjorts måste det medges att det knappast går att förhindra en uppspelning om vittnet vid rättegången minns sämre – det går ju idag att både läsa uppgifterna ur förhör och t.o.m. höra förhørsledaren om vilket sinnestillstånd den hörde befunnit sig i, om detta av något skäl skulle ha relevans. Det blir problematiskt eftersom tyngdpunkten markant skulle förskjutas från rättegången till förundersökningen – det är en allmän risk med den nya teknik som finns tillgänglig.

Jag har ett exempel från min egen verksamhet – det gällde en vallning på brottsplats med den misstänkte i huvudrollen. Åklagarens önskemål var att åberopa som bevisning eller i vart fall att som ett led i sakframställningen (viss dramatisk effekt) återge videoupptagningen. Jag protesterade mot detta och menade att frågan bör behandlas likvärdigt med ett förhör, dvs. att det endast är tillåtet att åberopa videobandet vid avvikelser i förhöret i rätten. Efter ett antal frågor om hur den misstänkte rört sig i olika skeden hävdades – möjligen rätt – att detta inte helt stämde med vad som framgick av videofilmen, varpå den fick visas.

Ett problem med förundersökningen som onekligen kan lösas med den nya tekniken har att göra med förundersökningens omfång. Idag, i vissa mål, t.o.m. ganska

många, kan försvaret inte fysiskt medföra allt material till rättegången. Om man inte kan bära allt – kan man då hålla det i huvudet? Jag har många gånger längtat efter CD-romskivan. det skulle vara särskilt värdefullt med sökmöjligheterna. För egen del har jag vid ett tillfälle engagerats vid en häktningsförhandling med kort varsel. I det stora materialet, som redovisades på disketter, kunde man t.ex. söka efter klientens namn i de många olika förhören. De förhörda personer som inte nämnt den misstänkte var mindre intressanta. På motsvarande sätt kunde sökas efter t.ex. vissa bolagsnamn.

En poäng med den nya tekniken är att den s.k. "slasken", dvs. det material som med åklagarens synsätt inte har tillräcklig relevans för utredningen, försvinner. Det är försvararens skyldighet att titta även i detta material, men vi måste alla medge att vi inte alltid gör det och det kan få stora konsekvenser, olyckligt för båda parter.

- Huvudförhandlingen

Det är en ny situation men det handlar fortfarande om vem som har bäst teknik att övertyga domstolen om sin ståndpunkt. Det nya är därvid att det kan handla om vem som bäst behärskar de tekniska hjälpmedel som finns för en presentation.

En bildmässigt attraktiv presentation av en teori är överlägsen den alternativa teori som presenteras genom ett vältaligt anförande som kanske kräver att lyssnaren anstränger sig och antecknar, ritar pilar och kuber avseende bolag och penningtransaktioner. Om domaren kan luta sig tillbaka och på en storskärm se en heltäckande bild som förklarar händelseförloppet systematiskt kommenterat av åklagaren så fastnar denna bild. Domaren kan t.o.m. på bilden ana eller se fortsättningen av pengaströmmen innan åklagaren sagt detta och då blir åklagarens påstående en bekräftelse av det som domaren redan har sett – vilken betydelse har detta för den successiva beslutsprocessen?

Mycket kan göras i den vägen. Jag minns ett 23:18 möte på ett dataföretag där de misstänkta ville påvisa att det inte alls tillgätt så vid revisionen som åklagare och polis påstod. En mycket övertygande presentation framfördes med bilder som växte fram på skärmen av olika parallella händelseförlopp, överlappande varandra i olika färger där komponenter kunde läggas till eller dras ifrån – den absoluta känslan efteråt var att detta helt enkelt inte går att förklara verbalt.

Vad är då problemet? – Den nya presentationstekniken med PowerPoint och andra möjligheter har smugit sig in utan att vi advokater hängt med. Vi gör aldrig – med få undantag – sådana presentationer eller Excel-beräkningar. Flertalet har inte skaffat sig utrustningen och inte heller kunskapen.

Verkligheten är att flertalet försvararuppdrag utförs av advokater verksamma vid mycket små företag som har begränsade möjligheter att hävda sig i teknikutvecklingen. Uppenbart är att samhället har överlägsna möjligheter att på ett samlat sätt tillgodogöra sig de nya möjligheterna, införskaffa ny teknik och kompetensutveckla personal.

Det är nödvändigt att Advokatsamfundet engagerar sig och att ny teknik tas i anspråk i samverkan mellan olika aktörer. Om bara vissa behärskar tekniken (dvs. kan kontrollera och ifrågasätta utredningen och matcha åklagarens presentation av ma-

terialet) kan ett A- och B-lag uppstå och tyvärr har vi nog idag inte ens till en startelva i A-laget.

Frågor kan uppkomma om man får använda den nya tekniken hur som helst i rättegången – det kan ju alltid försvaras med att det är ett led i sakframställningen. Kan t.ex. åklagarens förklarande skiss av hur ett antal transaktioner tillgått mellan olika bolag ligga uppe under stora delar av rättegången? Blir s.a.s ett perdurerande argument från åklagaren under rättegångens alla moment (till skillnad mot ett påstående under sakframställningen som kanske successivt ersätts av andra uppgifter). Om försvararen inte har något alternativt material finns det en stor risk att åklagarens bild får ligga kvar, kanske det enda bildmaterial som beskriver den struktur som domstolen trots allt måste ha klar för sig.

Läget idag är att åklagarna står för detta material. Situationer där försvaret ber åklagaren att klicka upp en viss bild som tidigare varit uppe är onaturlig och det är psykologiskt fel att försvaret behöver åklagarens hjälp i processen.

- *Sammanfattning*

- ❖ Den nya tekniken medför stora möjligheter men även risker.
- ❖ Nödvärdigt att advokaterna hänger med i utvecklingen och att denna sker i samspråk mellan aktörerna.
- ❖ Finns en påtaglig risk att det uppstår en svärdefinierad obalans i processen med risk för rättsförluster om detta inte sköts korrekt.

Domstolsverket - Birgitta Holmgren, Björn Larsson, Karin Nacke

En utgångspunkt är att domstolarna inte får läsas i ett visst arbetssätt. En studie har gjorts av informationsflöden i arbetsprocessen. Viss frihet skall finnas för domstolarna att själva bestämma parametrar och parametervärden.

En annan utgångspunkt är att vissa medverkande (åklagare, advokater) är proffs och att de därför skall kunna göra vissa saker själva. Detsamma gäller allmänheten i förhållande till domstolarna som 24-timmarsmyndigheter. När det gäller att ta emot elektroniskt material föreligger för närvarande hinder när det gäller arkiveringen. Det är inte realistiskt att ta emot elektroniska förundersökningsprotokoll bara för att skriva ut dem på papper

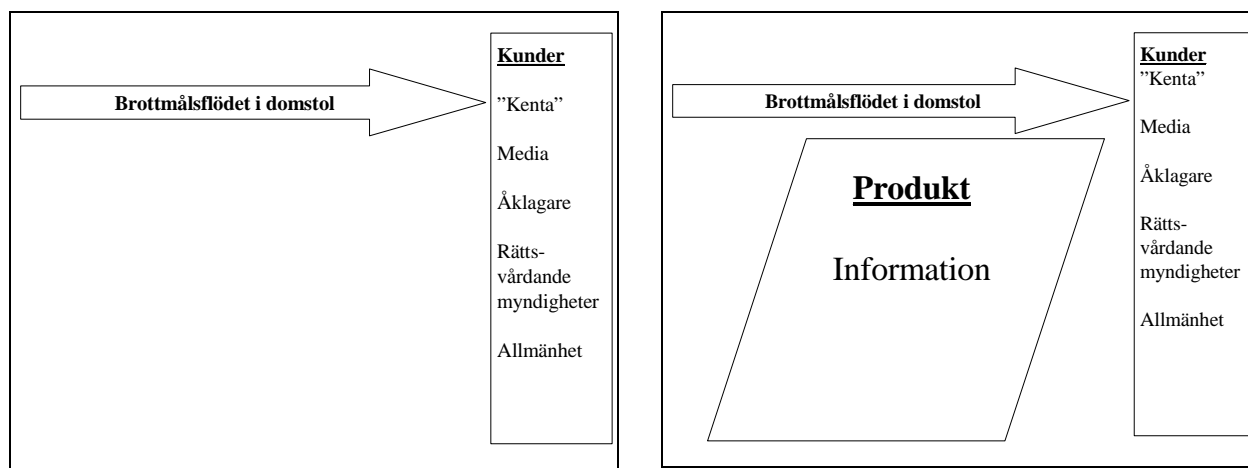
- IT i brottmålsprocessen

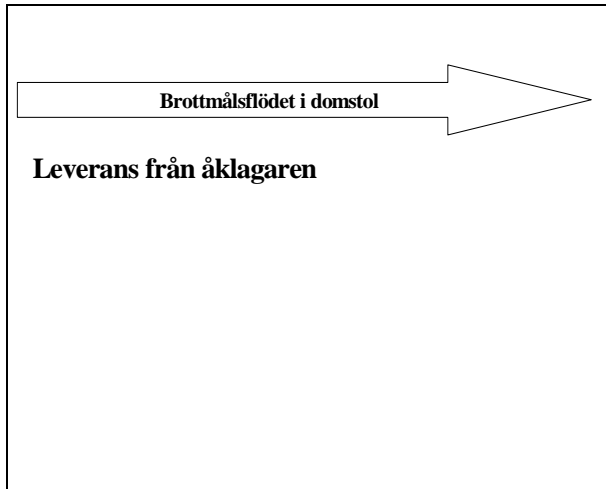
Nya arbetssätt behöver sannolikt utvecklas för att kunna använda det elektroniska aktmaterialet. Man utvecklar nu verksamhetsstödsapplikationen (VERA).

Utgångspunkten är tänkande kring brottmålsflödet. Detta relateras till "kunder" i flödet. Det är kundernas önskemål som skall styra utformningen, inte domstolarnas interna behov. Bland kunderna återfinns bl.a. den misstänkte/dömde, journalister, åklagare, allmänheten o.s.v. I brottmålsflödet ingår bl.a. brottskodning som skall möjliggöra att följa ett brott genom hela flödet. Brottskodningen innehåller datafält som brottskods-ID, brottsbenämning, lagrum, datum, plats, text etc.

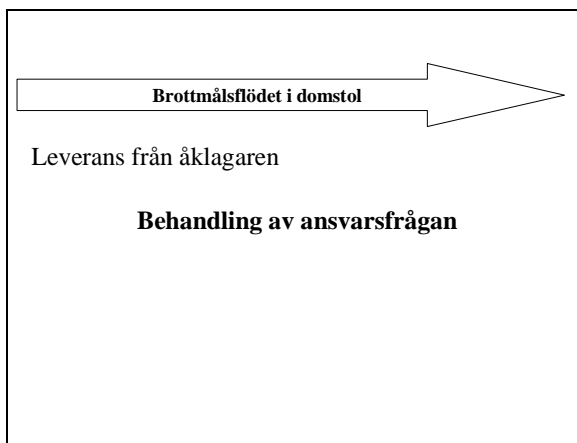
Domstolens behandling av ansvarsfrågan handlar primärt om yrkanden knutna till val som ogillande, bifall, ändring. Under nästa skede i flödet kommer ytterligare kategorier till, t.ex. påföljd, särskilda föreskrifter, övriga beslut. En viktig punkt är domstolens "förklaring" av vad som beslutats. Denna får inte styras av systemet. Men systemet kan stödja både själva domskrivningen och urval av information till rapporter. När mål går vidare från tingsrätt till hovrätt kan systemet enkelt stödja den fortsatta informationshanteringen.

Bilderna nedan beskriver dessa processer:

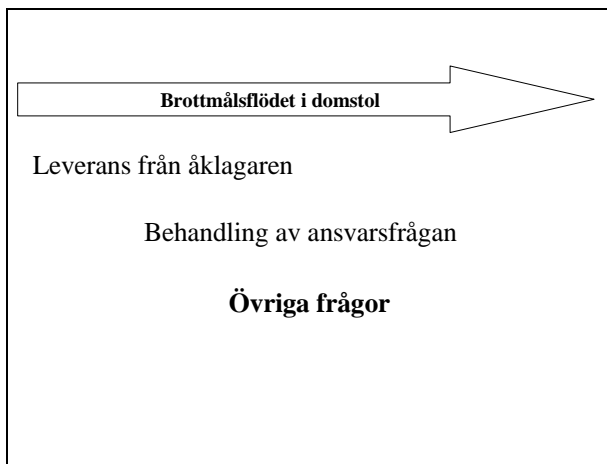

Ansvarsyrkande beträffande Björn Larsson	
Brottskods-id	26638499-02-299
Brottsbenämning	Misshandel
Brottsform	Fullbordat
Medverkansform	Gärningsman
Lagrum	3 kap. 5 § BrB
Datum	2001-10-26
Text	Björn Larsson har slagit ett knytnävsslag i ansiktet på NN.

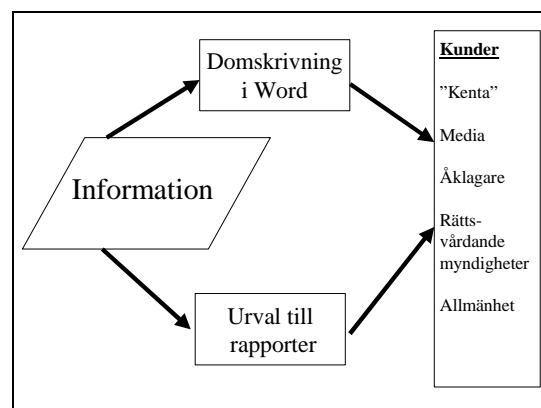
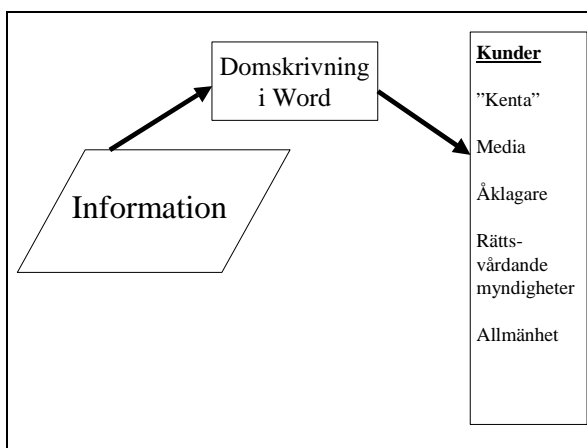
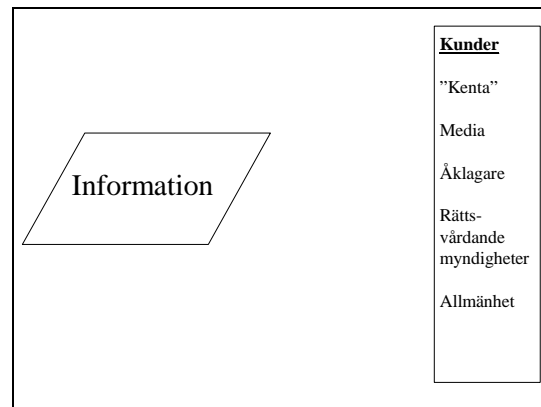
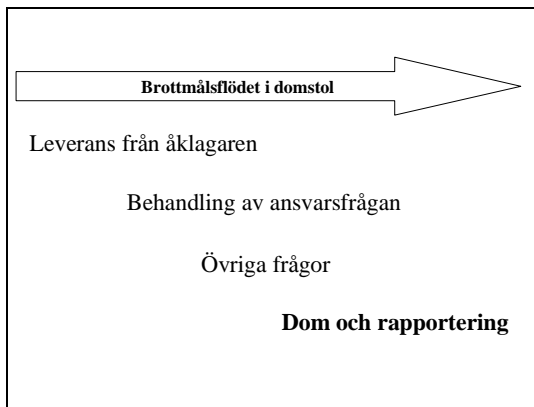
Ansvar	Ansvarsfrågan beträffande Björn Larsson	
	Yrkande	TR
- Ogilla	1. 26638499-02-299 Misshandel, 2001-10-26 3 kap 5 § BrB Björn Larsson har slagit ett knytnävsslag i ansiktet på NN.	Ogillat
- Bifall	2. 26763-01-295 Stöld, 2001-01-16 8 kap 1 § BrB Björn Larsson har stulit en klocka.	Ändrat
- Ändra	3. 17662-05-300 Rattfylleri, 2001-04-30 4 § 1 stycket Trafikbrottslagen (1951:649) Björn Larsson har kört full, 0,4 promille.	Bifall

Björn Larsson	
Övrigt	Ansvar
- Påföljd	1. Misshandel, ogillat
- Särskild föreskrift	2. Försök till stöld
- Annat brott	3. Rattfylleri
- Särskild rättsverkan	
- Övriga beslut	
- ??	

IT i domstolsprocessen

Björn Larsson	
	Ansvar 1. Misshandel, ogillat 2. Försök till stöld 3. Rattfylleri
	Övrigt Fängelse 1 månad Förverkande av kofot Ersättning till försvarare

	Björn Larsson i hovrätten	
	TR	TR + HR
Ansvar - Ogilla - Fastställ - Bifall - Ändra Övrigt - Påföljd - Särskild föreskrift - Annat brott - Särskild rättsverkan - Övriga beslut - ??	Ansvar 1. Misshandel, ogillat 2. Försök till stöld 3. Rattfylleri	Ansvar 1. Misshandel 2. Försök till stöld 3. Rattfylleri
	Övrigt Fängelse 1 månad Förverkande av kofot Ersättning till försvarare i TR	Övrigt Fängelse 4 månader Förverkande av kofot Ersättning till försvarare i TR Ersättning till försvarare i HR

- Ny teknik domstolarna – presentationsutrustning och videokonferens

Det handlar i första hand om presentationsutrustning. I förhållande till allmänheten gäller det framför allt teknisk utrustning för videokonferenser. Här pågår försöksverksamhet enligt särskild lagstiftning. Permanentning är aktuell. Försöksverksamhet pågår också i vissa förvaltningsdomstolar. Syftet är ökad tillgänglighet för medborgarna och flexibel handläggning av mål.

Med drygt hundra domstolar i projekten innebär det att uppgiften att utrusta salarna är relativt omfattande. Man ser det som önskvärt att ha standarutrustning så att alla vet vad som finns att utnyttja. Ett problem är att många lokaler är K-märkta och svåra att ställa om för användning av modern teknik.

Användarvänligheten för personalen är angelägen men svår att åstadkomma. Helst vill man bara ha "en grön knapp". Ingen extra personal skall behövas (jfr utlandet där detta förekommer).

Försöksverksamhet med videokonferens

- Allmän domstol
  - 2000-01-01 - 2003-06-30
- Allmän förvaltningsdomstol
  - 2001-04-01 - 2003-03-31
- Syfte
  - Ökad tillgänglighet för medborgarna
  - Flexibel handläggning

Utgångspunkter för tekniken

- Användarvänligt ”en stor grön knapp”
- Ingen extra personal
- Möjligt att sitta kvar
- Ljusförhållande m.m.
- Allmänheten skall också kunna se

Tolv orter har hittills fått möjligheter att använda videokonferenser, bl.a. Stockholm, Uppsala, Gävle, Luleå. Tolv förhandlingssalar och tolv vittnesrum har utrustats. Man prövar nu olika typer av utrustning, t.ex. miniskärmar för var och en jft med större skärmar för visning åt flera. Alla myndigheter som har videokonferensutrustning är skyldiga att göra dem tillgängliga.

Tekniksalar inrymmer bl.a. dokumentkameror, möjligheter att ansluta PC, dukar, skärmar, projektorer.

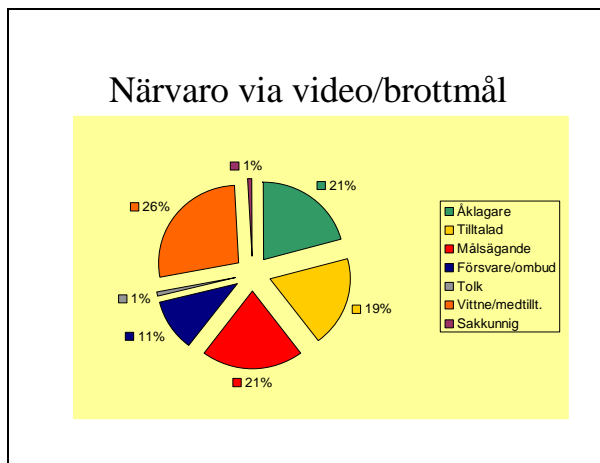
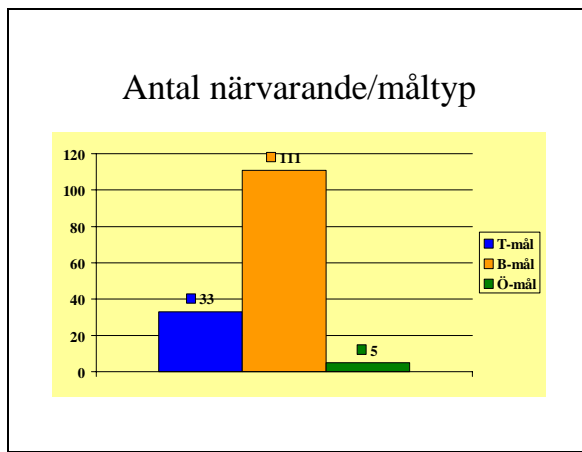
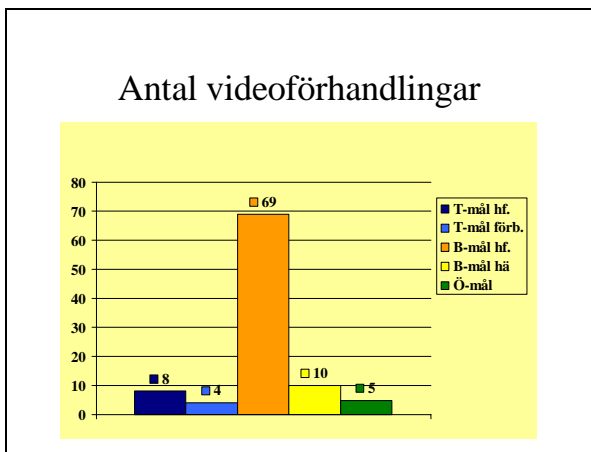
Tekniksalar

- Möjlighet för parter att presentera material
  - Ansluta bärbar PC
  - Dukar, skärmar, projektorer
  - Dokumentkamera
- Planer

Videokonferenser har främst använts i brottmål (69 förhandlingar, jfr 12 i tvistemål). Vissa domstolar är betydligt flitigare än andra. Tidslängden varierar betydligt. Totalt har 111 personer deltagit i brottmålen och 33 i tvistemålen.

Bland svårigheterna märks ominredningen av lokaler, alltför låg hastighet på bildöverföring (intranät övervägs nu i stället för ISDN).

Erfarenheter hittills

- Tekniken - förbättringar krävs
- Användning av videokonferens
  - initiativ
  - anledning
  - påverkan på processmaterialet
- Rutiner svåra att ändra

Initiativet till videokonferenser kommer vanligen från domstolarna själva. Domstolarna har hittills varit positiva och menar att videokonferens ger lika bra resultat som närvaro i salen. Det sistnämnda anses emellertid tveksamt visar inlägg i anknytande diskussion.

Avsnitt 2 - Processrätten och IT

Detta avsnitt blev ett erfarenhetsutbyte och en diskussion om de rättsliga konsekvenserna för domstolsprocessen av den nya tekniken. Inriktningen låg på förundersökningen och brottmålsprocessen. Vilka är möjligheterna? Vilka är farorna och svårigheterna?

Arbetsgruppen hade inför seminariet ställt samman en promemoria med frågor som skulle diskuteras vid seminariet. Promemorian hade sänts ut i förväg till seminariedeltagarna och återfinns i bilaga A.

De olika avsnitten inleddes av professor Henrik Edelstam från Stockholms universitet och i en panel ingick Gunnar Andersson, Ekobrottsmyndigheten, Johan Hirschfeldt, Svea hovrätt, Jan Karlsson, Stockholm, Stefan Strömberg, Domstolsverket, Ulf Berg, Rikspolisstyrelsen och Peter Seipel, IT-kommissionen. Övriga seminariedeltagare deltog också i diskussionerna.

Allmänt om teknik i rättssalen och i processen

Synpunkter under seminariet:

- ❖ Har det betydelse att tekniken syns? Gör det något att TV-kameror riktas mot den som blir förhörd?
- ❖ Tekniken ger bättre förutsättningar att följa förhandlingarna och följa rättegången.
- ❖ Det finns en viss teknikovana – kommer den att försvinna som problem?
- ❖ Visuella hjälpmedel kommer att fungera som förstärkning av vad som vill framhållas, men kan också tänkas användas på ett tämligen "intetsäggande" sätt.
- ❖ Det föreligger förslag till protokollering av tingsrättsförhandlingar via videoupptagning som sedan kan användas i hovrätten. Det bör uppmärksammas att en sådan upptagning blir allmän handling. Förslag finns till sekretess av hänsyn till den hörde.
- ❖ Vid Uppsala tingsrätt har flera verksamhetsgrenar anpassats elektroniskt och en tingsal inrättats för elektroniska tillämpningar. Erfarenheten är att det inte behövs några större förändringar av befintliga utrymmen. Ordföranden har möjlighet att kontrollera och styra användningen av tekniken.
- ❖ Vissa funderingar kring den virtuella rättssalen har också satts igång. Man kan tänka sig att domstolen befinner sig på en plats, parterna på en annan etc. och alla sammanförs i en virtuell sal. En fråga som man har anledning att ställa sig i en sådan miljö är om det går att ha virtuella salar med hänsyn till principerna om muntlighet och omedelbarhet.
- ❖ Skall det finnas möjlighet för advokater att förhindra användning av teknisk utrustning med hänvisning till att de inte själva har resurser eller kompetens?

- ❖ Det finns inga skäl att underkasta sig tekniken, men det kommer att bli nödvändigt att anpassa förfarandet etc. med hänsyn till samhällets användning av teknik i allmänhet. Det är därför angeläget att i god tid påbörja anpassningen.
- ❖ Rättegångsbalken (RB) är skriven för "teatern" och inte för "filmen". RB är tillåtande och bör inte förses med en rad förbud. Digitaltekniken kan också innebära att traditionella syften förstärks, t.ex. omedelbarhet. Man kan fråga sig om man ska leva kvar i teaterns värld – jfr den sociala situationen, de fysiska mötena – eller anpassa sig till det nya. Man skall dock vara medveten om att det nya också inrymmer problem. I filmens värld finns både propagandafilm och trickfilm. Problemet med autenticitet är därför viktigt.
- ❖ RB innehåller i stort sett ingenting om rättssalen som fysisk miljö. Det är först nu som intresset formas och de praktiska problemen ger sig till känna.
- ❖ Frågan om balans i förfarandet är inte given. Det förekommer att även försvaret kommer med avancerade datorprogram etc. där det krävs att åklagarna hänger med.
- ❖ Angeläget att inte släppa på värden och grundprinciper genom för snabb anpassning till IT. Det är viktigt att bibehålla t.ex. motpartens möjligheter att få gå igenom material på förhand. Likaså har muntligheten ett värde i att öka förståeligheten och detta måste skyddas. PowerPoint-presentationer kan därvid vara en nackdel genom "dubbla" budskap.
- ❖ Det är viktigt att tänka igenom hur olika presentationsformer kan kombineras med varandra, t.ex. ett vanligt förhör och ett inspelat förhör. Det är viktigt att förstå att det inte finns någon princip om att endast det bästa beviset kan användas. Viktigt att lagregler finns som klargör vad som gäller och som har ett pedagogiskt syfte.
- ❖ Tekniken måste delas in i olika sektorer och funktioner. Syftet måste hela tiden vara att den kan användas för att stödja och förbättra enskilda funktioner. Teknikanvändning endast för att tekniken finns kan inte vara acceptabelt.
- ❖ En kritisk punkt förefaller vara dokumentationsreglerna. RB är inte så mycket av ett problem.
- ❖ - Det är inte bara försvararen utan kanske främst den misstänkte som måste skyddas mot ett tekniskt underläge.

Förundersökningen och dess funktion i processen

Synpunkter under seminariet:

- ❖ Användningen av IT i förundersökningsprocessen täcker omfattande frågor, t.ex. den som gäller överskottsinformation. Detsamma gäller också redovisningen av en förundersökning för att klargöra att den inte innehåller några vita fläckar. En annan fråga är hur den kontradiktoriska bevisupptagningen skall tillämpas i en avancerad teknisk miljö. I traditionell form handlar det

om möjligheten till motförhör.

- ❖ Det är viktigt att beakta frågan om var gränsen för bearbetning går i förhållande till sakkunnig bevisning.
- ❖ En åklagare kan inte tillåtas göra utredningar och bearbetningar som är så avancerade att de bör bli föremål för förhör under ed och för egen analys av försvaret.
- ❖ Polisens informationsinhämtning är i stort sett oreglerad. Det finns också skuggzoner, t.ex. hur man kan förfara med information i beslagtagna datorer.
- ❖ Överskottsinformation bör delas in i två kategorier: sådan information som ger upplysning om ytterligare brottslighet och sådan information som aktualiserar personuppgiftsskydd.
- ❖ Dokumentationsfrågorna aktualiserar personuppgiftsproblematiken, inte minst när materialet skall färdas mellan olika instanser och utnyttjas av dessa. Den sittande Domstolsdatautredningen ser emellertid inga problem när det gäller intern hantering inom "systemet". Däremot finns det problem när det gäller externt utlämnande och allmänhetens åtkomst.
- ❖ Partsinsynen måste vara betydande.
- ❖ Rågängen mellan polis och åklagare är angelägen att uppmärksamma.
- ❖ Med möjligheten av ny teknik följer också att det gäller att hålla isär vad som ingår i bevisning och vad som är led i sakframställningen.
- ❖ En annan fråga gäller om allt material skall sändas från polisen till åklagaren som får ta ställning till användningen.
- ❖ Det finns olika meningar om försvarets möjligheter att få ta del av materialet.
- ❖ Det föreligger en uppenbar risk att tyngdpunkten i processen förskjuts bakåt mot förundersökningen, vilket för med sig ökad angelägenhet att dokumentera vad som sker under förundersökningen. Här finns brister idag.
- ❖ Bevisupptagning på brottsplatsen har inte enbart fördelar. Närheten till händelsen kan också förvrida vad som sägs eller syns (jfr. ett akut blodflöde kontra den faktiska skadan).
- ❖ Det finns en risk att tekniken får för mycket uppmärksamhet när det egentligen handlar om kända frågor som funnits i annan gestalt tidigare, jfr t.ex. telefonförhör. Det bör även uppmärksammas hur olika bevismedel kan kombineras, traditionella och nya. En aspekt är frågor om ordningsföljden mellan bevisning av olika slag. De fysiska mötena kan i viss utsträckning ersättas med elektroniska möten utan att alltför mycket information går förlorad. Enkelheten och snabbheten kan därvid vara extra vinster.
- ❖ Det finns risker med dold bearbetning. Hur kan de uppkomma? Jfr t.ex. en bearbetning som redovisas muntligt, men som bygger på de insikter som bearbetningen har gett.

Frågor om sakframställning och bevisning

Synpunkter under seminariet:

- ❖ Enda möjligheten att avvisa bevis enligt RB bygger på att beviset uppenbart saknar betydelse. Det finns inga hinder mot att åberopa oegentligt åtkomna bevis. Jfr dock regler om hur ett förundersökningsförhör skall gå till. De skulle kunna användas mot t.ex. videoinspelade förhör omedelbart på plats. Jfr invändningen att polisen skall vidta förberedande åtgärder genom förhör som sker omedelbart. Dock markerar RB att det inte är alldeles fritt fram hur dokumentationen kommer till.
- ❖ Videokonferenser förekommer i betydligt högre frekvens i brottmål jämfört med i tvistemål. Initiativet kommer vanligen från åklagare. Beakta därvid även volymen av brottmål jämfört med tvistemål. Skälen för att bruka videokonferens är vanligen effektivitetsvinster. Mycket hänger på den enskilda domarens intresse men också på att det finns få ställen varifrån videokonferens kan anordnas idag. En möjlighet vore att kunna sitta på ett advokatkontor.
- ❖ Kommer framtidens förundersökningsprotokoll att huvudsakligen bestå av text? Det finns redan idag exempel på rättssystem där förundersökningsmaterial lämnas ut i kassetform.
- ❖ Två aspekter på utlämnande av förundersökningsprotokoll: förstaelighet och dokumentation av vad som skett.
- ❖ Eftersom försvararen inte kan vara med på brottsplatsen måste reglerna garantera att dokumentationen blir så god och säker som möjligt. Det måste alltid handla om att indirekt få information om något som skett.

Balansen i processen

Synpunkter under seminariet:

- ❖ Frågan om A- och B-lag är känslig genom advokatsidans eftersläpning. Nära hälften av advokatbyråerna är enmansbyråer. Frågan bör ses som en rätts-säkerhetsangelägenhet. Vilket ansvar har statsmakten?
- ❖ Det skulle inte vara något problem att advokaterna har sämre teknisk utrustning, däremot kommer frågorna upp i samband med tillgång till elektroniskt material. Även frågan om domarnas kompetens bör uppmärksammas. Ingentenda sidan bör kunna åstadkomma en utveckling mot "enklaste möjliga nivå".
- ❖ Det finns även etiska aspekter på hur tekniken används – jfr att information "blåses upp" för att göra större intryck. Information kan behandlas mer eller

mindre neutralt och diskussion bör föras om detta. Här bör man uppmärksamma suggestions- och informationseffekter.

- ❖ Det verkar finnas ett behov av att ge diskussionen en struktur: det är svårt att blanda frågor om balans som rör så olika saker som kompetens, att hantera teknik och etiska aspekter på presentation av bilder.
- ❖ Det får betydelse med distinktionen mellan sakframställning och bevisning. Endast i det sistnämnda fallet går det att utesluta t.ex. suggestiva bevis.
- ❖ Komplexiteten hos förundersökningarna kan växa genom teknik-användning, vilket i sig kan innebära störningar i balansen i processen.
- ❖ Det finns obalanser som är avsedda i processen, t.ex. att åklagaren har bevisbördan (men också den större utredningsapparaten). Möjligheten att göra framställning till rätten om kompletterande förundersökningsåtgärder finns. En grundläggande princip bör vara att försvarssidan har access till materialet.

Frågor om offentlighet och personuppgiftsskydd

Synpunkter under seminariet:

- ❖ Olika texter i processen innehåller namn och kommer därmed att resa frågor om personuppgiftslagens (PuL) tillämpning. Ett av problemen gäller exempelvis möjligheten att ge den tilltalade tillgång till förundersökningen i form av elektronisk information.
- ❖ Finns det en överdriven skräck för det digitala i förhållande till den enkelhet med vilken material kan skannas in?
- ❖ Det måste anses nödvändigt att material som finns elektroniskt även blir tillgängligt för parterna i denna form. Kan det krävas specialregler för behandlingen av personuppgifter i straffrättssystemet?
- ❖ Digitaliseringen skärper kraven på insyn i förundersökningsmaterialet men samtidigt också behovet att dra en klar skiljelinje mellan det som inte används ("slasken") och det som inges till åklagaren.

Viktiga frågor för fortsättningen

Diskussionen vid seminariet pekar på en mängd viktiga frågor som behöver analyseras vidare. En del av dessa såsom integritetsfrågor har behandlats av ett antal utredningar. Även observatoriet och Stiftelsen för rättsinformation har vid ett seminarium i april 2002 diskuterat dessa frågor. Andra frågor är av mer rättspolitisk natur och behöver en fortgående diskussion.

Arbetsgruppen har nedan strukturerat några av de frågor som framsprungit ur seminariet och det förberedande arbetet med detta. Några fullständiga svar har inte varit avsikten att ta fram men, däremot ett underlag för en diskussion.

1. Jämvikten mellan parterna

Rättssäkerhetsfrågorna måste som alltid placeras i centrum. Teknikens inträde kan därvid medföra att det kan uppstå en obalans mellan parterna i processen. I flera på senare tid avgjorda mål har åklagarna använt den nya tekniken, jfr bilaga B.

Advokaterna är idag i underläge i förhållande till åklagarsidan när det gäller användningen av ny teknik för t.ex. beskrivning av skeenden. Detta innebär om inte annat ett psykologiskt underläge. Vid analys av möjligheten att utjämna detta underläge måste beaktas att flertalet försvararuppdrag utförs av små byråer som har blygsamma resurser och kompetens. Advokatsamfundet måste engagera sig i teknikutvecklingen och vara en samtalspart i utvecklingen. Det kan vara aktuellt att köpa in expertis i särskilda mål.

Diskussionen måste gälla både förundersökningen och huvudförhandlingen. Det är viktigt att uppmärksamma hur material upptas under förundersökningen och inte enbart fokusera på bearbetningen av bevisningen. Brist på insyn får inte orsakas av hur teknik används i förundersökningen. Det skall inte spela någon roll vilka kunskaper och vilken teknisk utrustning som försvararna har utan de måste fortfarande alltid kunna komma åt grundinformationen. Den misstänkte skall alltid få del av allt material som ligger till grund för åtalsprövningen. Material som tas upp elektroniskt direkt på brottsplatsen får aldrig ersätta bevisupptagning i rättegången. Däremot kan det elektroniska materialet inte uteslutas från rättegången. Allmänt sett kan det bli svårt att stå emot en förskjutning av tyngdpunkten från huvudförhandlingen mot förundersökningen.

En annan viktig fråga gäller bildens förhållande till det talade ordet. Det är en viktig fråga som kräver noggrann analys.

Även frågan om domarnas kompetens bör uppmärksammas. Ingendera sidan bör kunna åstadkomma en utveckling mot "enklast möjliga nivå".

2. Användning av teknik – Domstolsbeslut ??

Frågan bör också ställas om man kan tillåta vilken teknisk bearbetning som helst. Frågan är också i vilken utsträckning en viss teknisk bevisning skall tillåtas domenera rättegången

Rättegångsbalken innehåller inga hinder mot användning av olika tekniker. Idag används olika tekniker i olika sammanhang i rättegången och förundersökningen. Telefon och video används men kräver ett särskilt beslut av domstolen.

Datorer används regelbundet vid åklagarens sakframställan. Det innebär att element i beskrivningen kan lyftas fram indirekt eller förstärkas på ett sätt som inte är möjligt vid en traditionell sakframställan. Det kan krävas möjligheter för domstolen att kunna avbryta en presentation som blir allt för kontroversiell.

Skall det finnas möjlighet för advokater att förhindra användning av teknisk utrustning med hänvisning till att de inte själva har resurser eller kompetens.

3. Säkerhetsfrågor

Ny teknik för alltid med sig nya försök att "fuska". Det är viktigt att dessa frågor hanteras gemensamt av alla inblandade parter.

4. Förundersökning/ Material som gallrats ur förundersökningen – hur skall det hanteras?

I förundersökningsfasen tjänar dokumentationsregler ett viktigt syfte att ge den misstänkte möjlighet att granska de omständigheter och bevis som åberopas mot honom. I ett förundersökningsprotokoll skall det som är av betydelse för en förundersökning antecknas och protokollet skall ge en trogen bild av detta. Efter åtalsbeslut har den misstänkte rätt att få en avskrift av protokollet innefattande även sådant material som ansetts betydelselöst och därför gallrats bort ur förundersökningsprotokollet. Den nya tekniken ger möjlighet till sökning i sådant materialet efter sådant som borde ha funnits med i förundersökningsprotokollet.

Användningen av IT i förundersökningsprocessen täcker omfattande frågor, t.ex. den som gäller överskottsinformation. Detsamma gäller också redovisningen av en förundersökning för att klargöra att den inte innehåller några vita fläckar. En annan fråga är hur den kontradiktoriska bevisupptagningen skall tillämpas i en avancerad teknisk miljö. I traditionell form handlar det om möjligheten till motförhör.

5. Häktningförhandling, jfr. art 6 Europakonventionen - Nödvändigheten av ett personligt möte.

Art 6 i Europakonventionen om mänskliga rättigheter innebär att envar vid prövning av hans civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom för brott skall vara berättigad till en rättvis och offentlig förhandling.

I en allt högre grad innebär ny teknik att möte kan ske via olika former av tekniska hjälpmedel. Hela tiden måste dock användningen av ny teknik vägas av mot och vara förenlig med europakonventionens krav på den anklagades närvaro, offentlighet etc.

6. Muntlighetsprincipen och omedelbarhetsprincipen

Muntlighets- och omedelbarhetsprincipen har behandlats av 1999 års rättegångsutredning i dess slutbetänkande (SOU 2001:103) En modernare rättegång. Utredningen föreslår därvid att i en större omfattning än vad som sker idag – med rättens tillåtelse – hänvisning skall få ske till handlingar i målet utan att dessa läses upp.

Frågan får diskuteras vidare vid remissbehandlingen av betänkandet.

Vissa funderingar kring den virtuella rättssalen har satts igång. Man kan tänka sig att domstolen befinner sig på en plats, parterna på en annan etc. och alla sammanförs i en virtuell sal. En fråga som man har anledning att ställa sig i en sådan miljö är om det går att ha virtuella salar med hänsyn till principerna om muntlighet och omedelbarhet?

7. Brottskoder

Vad är informationsmässigt ett "brott"? Polis, åklagare och domstolar har inte samma syn i den frågan. Hur beskrivs brott? Hur hanteras samma gärning på olika håll och hur kommer man till rätta med överflödigt omregistrering av uppgifter? För närvarande finns stora brister i fråga om statistik. En arbetsgrupp är för närvarande verksam med dessa frågor under ledning av BRÅ.

Det handlar om att forma en gemensam, myndighetsövergripande informationsstruktur kring brottet. Strategin kommer att få betydelse för polisen liksom för åklagare och domstolar.

8. Hantering av personuppgifter

Vid seminariet framfördes ett antal frågor rörande hanteringen av personuppgifter i rättsprocessen, exempelvis överlämnade i digital form av förundersökningsmaterial.

IT-kommissionens IT-rättsliga observatorium har tillsammans med Stiftelsen för rättsinformation anordnat ett seminarium om personuppgifter inom rättsinformationsområdet. Seminariet redovisas i en särskild rapport. Under våren 2002 har ett par utredningar inom området presenterat sina förslag om hantering av personuppgifter. Förslagen remissbehandlas för närvarande.

Nyligen har också en utredning om översyn av personuppgiftslagen tillsatts.

Bilaga A – Promemoria med frågor för seminariets avdelning 2

Processrätt & IT

1. ALLMÄNT OM TEKNIK I RÄTTSSALEN OCH I PROCESSEN

1.1 - Många efterfrågar en mängd teknik i domstolarnas förhandlingssalar, men anser samtidigt att den inte får synas eller störa. Är detta möjligt?

- Kommer tekniken att påverka utformningen av morgondagens förhandlingssalar och i så fall hur?

1.2 Det finns en grupp teknikintresserade som både kan och vill använda sig av de möjligheter som den nya tekniken ger. De allra flesta, i vart fall inom domstolsväsendet, är fortfarande mycket ovana vid att använda modern teknik vid exempelvis förhandlingar och föredragningar. Man känner inte till vad som faktiskt går att göra med teknikens hjälp. Många är rädda för att göra fel och väljer då bort alternativet att med teknikens hjälp arbeta annorlunda.

- Hur sprider man information och väcker dessa personers intresse. Ringar på vatt-net?

1.3 - Kan muntlighetsprincipen sättas ur spel genom användning av teknik i straffprocessen?

1.4 - Varför kan inte rättegångens offentlighet tillåtas slå igenom med full styrka? Det finns idag teknik för s.k. streaming, d.v.s. man skulle kunna sända ut en hel pågående förhandling till allmänheten utanför förhandlingssalen via Internet.

- Vilka är hindren och argumenten mot TV-rättegångar?

2. FÖRUNDESRÖKNINGEN OCH DESS FUNKTION I PROCESSEN

2.1 Förundersökningens effektivitet - utredningsintresset - talar för en vidsträckt användning av tekniska hjälpmedel, såsom datorer, videokameror, ljudkikare, kroppsmikrofoner, hemlig avlyssning med dolda mikrofoner, pejlsändare, DNA-analyser, satellitövervakning och dataregister.

- Hur ser dagens situation ut i detta avseende? Hur vid förspaning resp. efter inledd förundersökning? Hur på allmän plats resp. vid husrannsakan? Vilken betydelse har integritetsintresset? Kan samtycke ha betydelse? Hur skall man se på frågan om överskottsinformation?

- Vad är tillåtet? Vad är förbjudet? Vad är särskilt angeläget att klarlägga genom lagstiftning?

- Vad är etiskt känsligt? Vilka lämplighetsfrågor bör särskilt diskuteras?

2.2 En särskild fråga gäller den till 28:14 RB anslutande förordningen (1992:824) om fingeravtryck m.m. Där regleras även videofilmning i vissa situationer och med krav på undersökningsledarens beslut.

- Hur tillämpas dessa regler?
- Vilken betydelse har skillnaden mellan analog och digital inspelning?
- Är denna reglering egentligen ändamålsenlig och tillräcklig?

2.3 För att en förundersökning skall vara ändamålsenlig måste vissa processuella rättssäkerhetsgarantier - skyddsintressen - iakttas. Delgivning av misstanke, försvararinträde och insyn i förundersökningen i den mån det kan ske utan men för utredningen är särskilt viktiga inslag.

Användningen av ny teknik ställer nya krav på dokumentering eller protokollering av vilka tekniska metoder som används och hur undersökningar genomförts. Det räcker inte med att slutresultaten av tekniska procedurer läggs fram utan kravet på insyn inrymmer också ett krav på att undersökningsprocedurerna skall kunna följas steg för steg. Detta kan ha stor betydelse för äkthetsbedömningen och för möjligheten att i sak bemöta ett undersökningsresultat, simuleringar etc.

- Kan dokumentationskravet och kravet på öppenhet kring undersökningsprocedurerna preciseras på ett generellt plan?
- Är detta något som kan lämnas till rättstillämpningen eller är det en fråga för lagstiftaren?

2.4 Europadomstolen för mänskliga rättigheter håller i dagarna huvudförhandling i målet S.N. ./.. Sverige (den 20 november 2001). Målet gäller en fällande dom i brottmål angående sexuellt umgänge med barn som grundats på inspelade förhör med målsäganden, dels ett på video, dels ett på ljudband. Vid förhören förekom inga korsförhör och målsäganden hördes heller inte i domstolarna.

Förfarandet är vanligt förekommande i mål av den aktuella typen och frågor om värderingen av bevisning av denna typ har varit föremål för Högsta domstolens prövning vid några tillfällen (se t.ex. NJA 1993 s. 616).

Den tekniska utvecklingen gör nu att bevisning av olika slag på ett annat sätt än förr kan dokumenteras tidigt under förundersökningen. Lätthanterliga digitala bandspelare och videokameror kan enkelt medföras och användas vid förhörsdokumentation, t.ex. direkt vid brottsplatsen. Det kan på goda grunder antas att det kommer att bli vanligare att dokumentation av hög teknisk kvalitet kommer att vara tillgänglig och i vart fall i vissa fall möjlig att åberopa som bevisning i domstol. Vissa möjligheter att bota den brist i det kontradiktoriska förfarandet som kan behäfta bevismaterial som dokumenterats utan någon företrädare för den misstänkte närvarande finns visserligen i det kommande skedet, men någon fullständig möjlighet att i ett sent skede få till stånd en förhörssituation där den hörde inte är påverkad av tidigare lämnade uppgifter finns knappast.

- Hur skall denna situation hanteras?
- Bör försvarare kopplas in tidigare än i dag?
- Krävs lagändringar?

(Jfr under 3. Frågor om sakframställning och bevisning)

2.5 - Kan inom ramen för nuvarande regelsystem en förundersökning dokumenteras i elektronisk form och kan förundersökningsprotokollet elektroniskt överföras till misstänkt, målsägande, försvarare och domstolen?

- Behövs några förändringar av regelsystemet och i så fall vilka?

(Jfr under 5. Frågor om offentlighet och personuppgiftsskydd)

2.6 - Om en sakframställning innehåller någon form av bearbetning av materialet i förundersökningsprotokollet blir bearbetningen en del av förundersökningsmaterialet eller inte?

- Vilka konsekvenser får den bedömningen?
- Påverkar graden av bearbetning bedömningen?
- Hur skall man se på försvararens situation i sammanhanget?

(Jfr under 3. Frågor om sakframställning och bevisning)

3. FRÅGOR OM SAKFRAMSTÄLLNING OCH BEVISNING

3.1 I vårt land gäller fri bevisprövning. I andra länder finns regler om bevisförbud. Europakonventionen inrymmer kravet på en rättvis rättegång och ett förbud mot användning av oegentligt åtkommen bevisning, jfr artikel 6 och 8. Mot denna bakgrund kan fråga uppkomma om vilket värde som vid bevisvärderingen skall tillmätas ett visst bevis, t.ex. ett videoband, som lämnat in av en anonym person och som utgör en kopia av ett originalband vars tillkomst inte kunnat klarläggas, jfr NJA 1998 s. 204. I det målet fanns också uppgifter om att ett massmedieföretag erbjudits ytterligare videoinspelningar rörande saken.

- Liknande frågeställningar kan tänkas uppkomma vid dokumentation av kravaller, upplopp, fotbollshuliganism etc. Här kan aktualiseras äkthets- och redigeringsfrågor.
- Hur skall detta hanteras inom förundersökningen och under rättegången?
- Kan artikel 6 och begreppet "fair trial" hindra användning av någon form av teknik i straffprocessen?

3.2 I processen vid allmän domstol gäller principen om bästa bevis.

- Har detta betydelse för hur och i vilken mån tekniskt bearbetat material läggs fram som bevisning?

3.3 Redan nu finns lagregler om förhör med videokonferens i domstol. Bestämmelserna är huvudsakligen så utformade att inställelsen (eller motsvarande) endast får ske om det är lämpligt med hänsyn till ändamålet och övriga omständigheter, eller om sammanträdet annars skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att parten inställes sig. Det kan antas att användningen av videokonferens kommer att öka markant i framtiden.

- Vilka erfarenheter finns från förhör med videokonferens?
- Påverkas kvaliteten av bevisningen negativt?
- Vilka för- resp. nackdelar finns?

3.4 När ett videoförhör från förundersökning eller en videodokumentation från en brottsplats används i rättegången ställs krav på partsinsyn. Den åtalade måste ha rätt att få ta del av materialet t.ex. för att förbereda sitt försvar eller ett överklagande.

Genomförs en lagstiftning med videoupptagningar av förhör synes parterna böra ha berättigade krav att inte bara kunna ta del av materialet under uppspelning utan också kunna få ut bandet med upptagningen. Detta väcker nya frågor om avvägningen mellan integritet och offentlighet.

- Får den avvägningsfrågan en ny dimension om muntlighet och skriftlighet i processen blandas?
- Kan och bör partens användning av materialet regleras på ett nytt sätt?

4. BALANSEN I PROCESSEN

4.1 Hittills har åklagarsidan visat störst intresse av frågor avseende ny teknik i rättssalar.

- Kommer användningen av ny teknik på något sätt att påverka balansen mellan åklagarsidan och försvararsidan under processen.
- Går det i så fall att motverka?

4.2 Även de möjligheter som små respektive stora advokatbyråer har att tillgodogöra sig ny teknik väcker frågor om man nu håller på att skapa A- respektive B-lag eller finns redan detta (skicklighet och retorisk förmåga är ju det som gäller idag).

- Vilka etiska aspekter kan man lägga på användningen av utnyttjande av tekniskt stöd i en plädering?

- Finns det subjektiva slutsatser som en åklagare kan nämna muntligen i sin plädering men inte redovisa genom att t.ex. visa en elektronisk bild på en stor skärm?

4.3 En bild kan säga mer än ord.

- Påverkas rättens ledamöter av storbildspresentationer?
- Var går gränsen för vilka bilder man bör visa på detta sätt?
- Parters och anhörigas reaktioner?

5. FRÅGOR OM OFFENTLIGHET OCH PERSONUPPGIFTSSKYDD

5.1 Numera kan det tänkas att en förundersökning har digitaliserats, lagras på CD-rom och kan presenteras elektroniskt. Därmed ökar sökbarheten i materialet dramatiskt. Detta möjliggör t.ex. under förhandlingen snabba sökningar i förundersökningen för att hitta relevant material. Materialet kan alltså med stor snabbhet rent faktiskt sammanställas på olika sätt före, under men också efter en huvudförhandling.

Förundersökningspromemorian är dock inte det primära processmaterialet utan här finns viktiga principiella begränsningar kring användningen av materialet under huvudförhandlingen. Förundersökningsprotokollet är en allmän handling sedan åtal väckts.

Enligt en promemoria utarbetad vid Ekobrottsmyndigheten hindrar emellertid PUL att förundersökningen i den formen överlämnas till försvararen.

- På hela detta område synes föreligga viktiga frågor om behandlingen av personuppgifter och om integritet och offentlighet.
- Det är väl inte rimligt att lagstiftningen skulle omöjliggöra att parterna i en process har likvärdiga möjligheter att söka i förundersökningsmaterialet?
- Hur skall förekomsten av en digitaliserad förundersökning hanteras vid slutdelgivning enligt 23 kap 18 § RB?
- Hur skall domstolen agera för att upprätthålla principen om "equality of arms"? Bör domstolen agera?

Bilaga B – Några rättsfall som kan ge belysning för diskussionen vid seminariet

Sparbanken Västmålet - Åklagaren gjorde i tingsrätten med utgångspunkt från siffermaterialet i den skriftliga förundersökningen simuleringar i Excel-program. Detta dokumenterades i skriftlig form och lades till akten. Blir sådana IT-simuleringar en sorts bevismedel - och hur synar man i så fall en sådan bevisning?

Brandrättegången i Göteborg - Förundersökningen fanns i digital form som dock inte användes av domstolen. Däremot gjorde åklagaren Powerpoint-presentationer och man kunde med datastöd hela tiden lätt leta fram material och snabbt visa det. Offentlighetsaspekten kunde tillgodoses och allmänhetens möjlighet att följa med underlättades.

Malaxandermålet - Den IT-teknik som användes var en Powerpoint-presentation i sakframställning. Den innehöll hela den tekniska bevisningen, samtliga bilder från protokollen och en sammanställning av sakkunnigutlåtandena. Detta material fanns i förundersökningsprotokollet. Någon CD-romskiva överlämnades inte.

Örebro, mordmål - I förundersökningen har intagits en digital "sakframställning", uppbyggd med hjälp av webb-teknik som innehåller såväl kartor, bilder, filmer, som ren bevisning i form av bl. a. sakkunnigutlåtanden avseende utförda DNA-analyser. Filmsekvenserna liksom sakkunnigutlåtandena nås via länkar som knutits till bilder i presentationen av de undersökta objekten.